

SLÆDESPØRET

Nr. 40

Maj 2015

12. årgang

Knud Rasmussen Selskabet

Indholdsfortegnelse

Hyldest til Knud Rasmussen den 16. august Vestre Kirkegård	61
Kaffemi på Gubben	66
Knud Rasmussen på Nationalmuseet	67
Vejen til Thule	68
Min fars tur til Haag og lidt om skolebøger	69
Russko-Eksimoskij slovar - eller et møde 26 år efter	70
Tilblivelse og brug af mine Knud Rasmussen portrætter	75
Danser med lommer	77
Kilaasi's Polar Fortællinger	68

Undskyld

Egentlig skulle her stå glædelig jul og godt nytår men sætternissen ville det anderledes. Vi nåede ikke at få årets sidste nummer ud inden jul og det beklager vi meget, m.a.o. dette nummer af Slædesporet er sidste nummer af årgang 2014 og i 2015 udkommer selvfølgelig 3 numre som planlagt. 2014 var et stort år for os, Selskabet fejrede nemlig sit 10 års jubilæum med 3 arrangementer: En højtidelighed ved Knud Rasmussens grav, en dag i Hundested med kaffemik og grønlandshistorier og endelig en dag med foredrag på Nationalmuseet. På opfordring af Erik Lund, journalist på Sermitsiaq, bringer vi alle talerne fra arrangementet på Vestre Kirkegård og nu hvor vi er igang en beskrivelse af alle 3 begivenheder. Samme Erik Lund skrev en meget informativ artikel om Knud Rasmussen selskabet i Sermitsiaq og det er vi glade for og stolte over. Forbindelsen med Grønland er et must for Selskabet.

Kilaasi

De i artiklerne fremsatte synspunkter er forfatterens egne og dækker ikke nødvendigvis Knud Rasmussen Selskabets synspunkter.

Eftertryk af artikler kun med forfatterens tilladelse
Layout og tryk: Hans Christian Heickendorf

Oplag: 300 eks.

ISSN 1603-9246

Mod mørkere tider

Af Robert Petersen

Oversættelse af et udtog fra Knud Rasmussen: gamisalerssârutit (Beretning om folket højt mod nord), (København 1909).

Forklarende indledning.

I begyndelsen af 1900-tallet stiftedes i København "Det grønlandske Litteraturselskab", der fik udgivet en del bøger på grønlandsk. Den bog jeg har oversat fra, er en af de første

Knud Rasmussens beskrivelser fra Kap York-distriktet er pålidelige dokumenter, som fortæller om livet og naturen så højt mod nord.

Det meste af det, Knud Rasmussen skrev og fik publiceret, skrev han på dansk. Nogle arbejder udkom så siden på engelsk, og enkelte på grønlandsk. Man kan iagttage der, som egentlig måske er ganske naturlig, at både engelske og grønlandske bidrag indeholder noget, som mangler på dansk. Der kan sandsynligvis gives forskellige forklaringer på denne forskel; men den væsentligste faktor er vel den, at selv oversættelserne til engelsk var en genbehandling af et emne, som han var helt fortrolig med. Men det er helt klart, at det, han udgav på grønlandsk af materiale fra Thule og fra 5. Thule-ekspedition, ikke var oversættelser, men skrevet til et andet

publikum.

Den vigtigste faktor er vel, at han dér skrev for anden gang ud fra det samme kildemateriale. Jeg er overbevist om, at oversættelser eller nye udgivelser næsten uundgåeligt, på en eller anden måde måtte være bedre end hans oprindelige publikationer. De indeholder ofte noget, der har større videnskabelig kildeværdi end dem i hans 'videnskabelige' publikationer'. Jeg tror dog, at det er meget vanskeligt at skelne mellem hans 'videnskabelige' og 'ikke-videnskabelige' arbejder.

Det, jeg har oversat her, har jeg ikke set på dansk eller engelsk; men derimod i hans grønlandske publikation fra 1909: *Avángarnisalerssârutit*.

Jeg læste den før hans 'Nye Mennesker' fra 1905 og troede faktisk, at det var en oversættelse fra 'Nye Mennesker'. Men det er det ikke. De første kapitler i *Avángarnisalerssârutit* er beskrivelse af livet i Kap York-distriktet ordnet efter årets gang. Det var tydeligvis skrevet for grønlandske læsere. Allerede der fortæller han om den sidste indvandring fra Baffin Island i 1860'erne. De sidste kapitler rummer noget om deres tro og fortællinger.

I tredje kapitel fortæller han om efterårets måneder efter midnatssolens ophør og om den såkaldte 'polarkuller', *pillerorneq*, medicinsk beskrevet som *pibloratok*. *Pillerortog* er en, de har anfald. Trods forskellige forsøg har jeg ikke set en lignende beskrivelse fra hans hånd hverken på dansk eller engelsk. Nu er Knud Rasmussen med rette at betragte som en særdeles nøgtern iagttagere og beretter. Det er en ret kort, men indholdsrig beskrivelse af noget, der skete hos en lille, isoleret

Denne artikel af Robert Petersen er fundet i Hans Engelund Kristiansens gemmer klar til at blive trykt i et Slædespor som dog aldrig blev færdig redigeret fordi Engelund døde. For redaktionen af Slædesporet er det ligesom at finde en skjult skat, og vi skynder os derfor med at offentliggøre

gruppe. Men den efterlader et spørgsmål, hvorfor en så markant personlighedsændring tilsyneladende kun skete her. Er normaliteten hos mennesker også noget, der begrænser vore muligheder?

Så kommer oversættelsen:

Mod mørkere tider, og om pillerortut

Vi mennesker i denne verden ønsker altid et eller andet. Vi har lyst til noget andet end det, vi er i gang med. Vore tanker koncentrerer sig om noget, vi i øjeblikket ikke kan eller ikke har. Det bliver attråværdigt frem for noget andet.

Når vi om vinteren har brugt hundeslæden i nogen tid, ofte i kulde, taler vi om sommerens kajakture, som om en kajaktur var den dejligste ting i verden. Når vi så om sommeren bliver trætte under en kajaktur, længes vi efter at køre i slæde. Ingen træthed, når hundene fører én mod målet, bare henslængt på slæden. Lutter nydelse! Denne tendens til ønsker kom jeg i tanker om, da vi en sommerdag begyndte at længes efter mørkere dage. I sommerens lyse nætter kunne man jo ikke altid så nemt falde i søvn. Vi glemmer, at vi under polarnattens mørke længes efter lys. Når mørket gør vor udsyn mindre, taler vi hele tiden om de lyse nætter. Sådan er vi jo.

Jeg kommer i tanker om, at vi, efter midnatssolens afslutning, når det korte nattemørke så småt indfinder sig, eller når lamperne i teltene giver mere lys, end der er uden for teltet, at det giver os så megen glæde og nydelse: Det er så skønt ved tidligt efterårs korte nattemørke, når himlen stadig væk er blå, fyldt med nordlys.

Så er der jo mange stjerner, som om der er kommet flere stjerner på himlen, de enkelte stjerner virker større, og blinker mere. Over det blanke hav og fjelde med nysne titter den store måne langsomt frem. Som en stor

En kvinde har fået et anfald af polarkuller/piblor-tok. Foto: Etha 1914

lygte lyser den over landskabet. Det gør vejret endnu dejligere, og vore små bopladser lystigere.

Folk tænder bål uden for husene og koger mad, som om de ikke vil være inde i huset. Røgen fra bålene stiger lodret op, og lyset fra bålene når langt, så at folk i det fri får rødlig lød. På små søer kan man høre de legende børn glide over den nylagte is. Tæt ved husene kan man høre de unge more sig i kådhed, og nogle kvinder med højlydt latter.

Men efteråret med så megen glæde, giver os, når isen skal lægge sig, livstruende uvejr, og kan gøre rejserne fyldt med megen møje. Men kap-yorkerne beklager sig ikke over, at efterårets storme og tyndisen, gør nærmest rejserne umulige. Selv efter en periode uden fangst har de jo kød nok. Hvis det bliver godt vejr bare i nogle timer, så skal de ikke langt for at komme hjem med fangst, især ved bopladser med hvalrosbestand. Da jeg tilbragte efteråret 1907 i Uummannaq (Dundas), oplevede jeg den værste uvejrperiode i mit liv. Men da der var hvalrosbestand lige uden for bopladsen, og der blev fanget hvalros selv i de meget korte tilfælde af magsvejr, manglede vi ikke kød, selv om vi havde mange hunde. Først den 20. oktober fik vi islag. Men først da isen blev

liggende fast ved de yderste øer, begyndte vi at rejse rundt med hundeslæde.

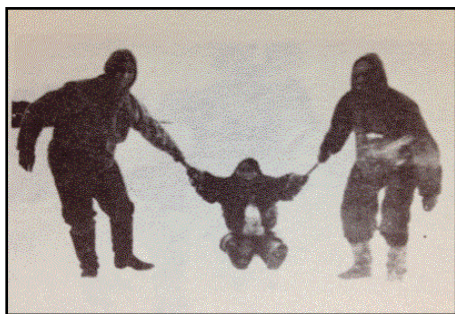
I det nævnte efterår, da vi blev holdt fast af uvejr, var der usædvanlig megen polarkuller blandt mine bopladsfæller. Nogle personer har denne polarkuller (begrebet: pillerorneq, 'piblortok') som sygdom. Hvis de bliver ramt af en pludselig forskrækkelse, går de fra sans og samling, og uden at sanse omgivelserne gør de de mærkeligste ting, så de er at ynkes. Men efter en times tid bliver de sig selv igen, Folk, der let bliver forskrækket, har større tendens til pillerorneq. Og kvinder bliver oftere pillerortut (får anfald) end mænd. Det virker, som om det især er om efteråret, at mange får dette anfald. Det kunne jeg iagttage, da jeg tilbragte en vinter ved Appat (Saunders Ø) i 1903-04, og i Ummannaq (nu Dundas) i 1907-08. Jeg undrede mig over disse anfald, og da jeg ynkes over personerne, vil jeg fortælle lidt om nogle tilfælde.

Min kiffak på stedet, *Arnajaaq*, fik de hyppigste anfald af alle. Når et anfald er på vej, kan man se det på hende, idet hendes ansigt bliver ligblegt og uden antydning af blod. En så blid og så genert pige, hun er, bliver hun under anfaldet uhjælpeligt en helt anden person. Under anfaldet er hun slem til at rive sine klæder i stykker. Hun havde inderbeklædning af lomvie- og søkongeskind, og bukser af ræveskind, og de er ret nemme at rive i stykker. Somme tider kunne hendes tøj ikke reddes.

Under anfald begynder de straks at synge og danse. Nogle af dem skulle absolut få fat i knive, og putte noget uspiseligt i munden på dem selv.

Engang kom der en kvinde i løb til vort telt, højt syngende, med udslået hår og med tøjet i laser. Med vidåbne øjne så hun ud, som om hun kunne dø af skræk. Da vi spurgte

hende om årsagen til det, nævnte hun en mand, der var død for lang tid siden. Hun sagde, at han kom ud af sin grav og ville slå med hende. Efter disse ord blev hun ligbleg og begyndte at løbe over en lille slette foran teltet. Hun trådte så på en plet med is, faldt og slog en række koldbøtter, mens en masse hunde løb efter hende højt glammende. Så satte hun sig på jorden og lavede grimasser, og spilede øjnene op, som for at forskrække nogen, råbte højt med forvrænget stemme. Hun var yderst ynkværdig, men egentlig også meget morsom. Så begyndte hun at samle al slags skrald fra møddingen og bar det med højst alvorlig mine og tilsyneladende med stor anstrengelse ind i vort telt. Da vi kom ind til hende, skubbede hun os, så vi faldt på briksen, og hun prøvede at trække vore kamikker af os og prøvede at trække vores tøj fra os. Da dette mislykkedes, tog hun noget afskåret lampespæk i munden, og efter at have gnedet sit ansigt med sod, løb hun ud. Da vi løb efter hende, havde hun taget alt sit tøj af. Det var ganske koldt, og der var kommet is på havet, og hun var allerede kommet i løb mod havisen. Vi løb efter hende. Da hun kom til stranden løb hun over de små tidevandsstykker, og ind imellem stak hun benet i vandet, og kom til sidst på selve isen. Det var et under, at hun ikke faldt i vandet. Så løb hun ud på isen, og mens vi prøvede at komme hen over tidevandsbæltet, kom hun langt væk. Hun var uden tøj på, og uden kamikker på, og når hun kom til snedriver, slog hun koldbøtte hen over dem. Til sidst blev hendes krop helt rød af al den kulde. Da hun så kom til et isfjeld, klatrede hun derop. Da der ikke var andet at gøre, bandt jeg hundene for og kørte på slæde efter hende. Da jeg nåede frem, stod hun på det højeste spids af isfjeldet, og nægtede at kravle ned. Da jeg råbte til hende, at hun skulle klatre

Kvinden med polarkuller bliver hjulpet af to mænd. Etha 1914

ned, fik jeg et underligt svar:

'Ti du bare stille! Jeg er kaptajnen, se på mit store skib!'. Hun legede, at isfjeldet var et skib med hende som kaptajn. Hun holdt et rustent jernstykke i hånden som rorpind, og 'drejede skibet' rundt. Det var en kold hundevagt, tilmed som kaptajn.

Da der ikke var andet at gøre, klatrede jeg selv på isfjeldet for at overtale hende til at komme ned på havisen. De jeg kom op, og hun ikke ville komme ned, kom vi op at slås, alt imens hun prøvede at ramme mig med sin 'rorpind'. Til sidst fik jeg hende ned, og da hun ikke ville komme op på slæden, kom vi ind, mens en mand holdt hende fast. Da hun kom ind i et hus, kom hun til sig selv, og først da begyndte hun at fryse, så hun rystede over hele kroppen, og med klaprende tænder. Da hun var ude i kulden i så lang tid, er det virkelig et under, at hun ikke blev syg bagefter.

Kvinder er især ynkværdige under pillerorneq, da de lavede mange mærkelige ting, mens de ikke var sig selv. Men de er ikke frygtindgydende. Men nogle mænd bliver farlige, for når de får anfald, truer de ofte og griber til våben. De er ikke til at tale fra det, som om de ikke kunne høre noget. En af de unge mænd deroppe, Qilluttooq, en

kraftig ung mand, havde i en periode tendens til pillerorneq, Han var meget voldsom. Bopladsfællerne gav som grund for hans pillerorneq, at hans mor, der døde flere år tidligere havde ondt af ham og skulle have prøvet at hente ham til sig, og forårsagede hans anfald.

Somme tider fik han under et anfald fat i en stor, spids kniv, og jog alvorlig skræk i mange. Engang klatrede han også på en klippeafgrund, der fører direkte til havet. Det var forunderligt, at han ikke faldt ned. Under et andet anfald sang han en vise, og midt i det vadede han ud i havet, og da han ikke kunne svømme, bragte han sig i en alvorlig fare.

Om efteråret, efter der var kommet is, kom han i pillerorneq og lavede megen ravage, idet han også dengang havde en kniv med. Vi havde gæster i vort hus og var mange mennesker. Uden for kunne vi høre ham synge en vise, og på hans vej til vort hus kunne vi høre, at han også skræmte nogle mennesker. Vi kunne høre hans skridt oppe på husgangen, og da jeg kiggede efter ham, stak han en kniv gennem en tarmskindsrude og rev et hul. Han havde nær ramt mit ene øje. Gennem hullet i ruden kastede han snebolde ind, så jeg måtte gå ud til ham. Da jeg var den nærmeste, angreb han mig. I mørket kunne jeg ikke række ud efter ham, han havde jo en kniv. Så begyndte jeg at løbe fra ham. Jeg havde kamikker på med nye såler. Lige inden han indhentede mig, gled jeg og faldt. Det var både forskrækkeligt og meget lattervækkende. Hele aftenen løb han rundt og skræmte folk. Han overraskede også tre kvinder, der med barn i rygposen var i gang med at forrette deres nødtørft. De skulle løbe, alt imens de trak bukserne op, så det så ret faretruende ud. På et eller andet tidspunkt kom han til sig selv, som om intet var sket. Jeg husker

også en plejesøn, jeg havde, Inukitsoq, der fik pillerørneq-anfald på grund af en ubehagelig oplevelse. Engang lånte han mine hunde for at tilse nogle rævefælder. Længe før vi ventede ham, kom han hjem ligbleg i ansigtet. Lige så snart han kom hjem, gik han ind i huset og lagde sig straks til at sove. Han sov resten af dagen, men havde ind imellem mareridt. Så snart han vågnede, fortalte han om spøgeri. Mens han kørte, fik hundene fært af noget, og han begyndte at spore friske isbjørnespor. Han kiggede nærmere på sporene, og der var noget underligt med dem; men da hundene var så ivrige, fulgte han sporene, der var kommet op på land. Hundene begyndte at klynke højt og styrede direkte imod den afdøde Itullaks grav. Da de kom frem, begyndte hundene at tude med alle tegn på frygt. Da han så nærmere på sporene, forsvandt disse, og 'bjørnen' var så

kravlet ind i graven, og var ikke kommet ud igen. Så blev han grebet af panik, og kørte hjem.

Efter denne spøgelsesoplevelse og frygt var han helt humørforladt i nogle dage. Nogle dage senere blev han pillerortoq en aftenstid. Han var på vej til et hus med mine kamikker, der skulle få syet nye såler, så begyndte han at synge en vise, og kom i trance. Da han kom til sig selv, var han ude på isen, en mils vej fra husene: der gik nogen tid, før han fandt ud af, hvor han var. Han havde ikke trukket hættten over hovedet, og havde ingen vanter på. Det var et under, han ikke fik forfrysninger: Han sagde, at det virkede helt uoverkommeligt, da han skulle gå tilbage.

Efter et sådant anfald følte de sig meget trætte og afkræftede. Selv om de under et anfald kunne virke frygtindgydende, var

Dundas fjeldet. Gamle Thule. Foto: Hans Engelund

bopladsfællerne så vant til dem, at de ikke frygtede dem. Når de kom i anfald, prøvede bopladsfællerne så vidt muligt at hjælpe dem og prøvede at forhindre, de kom i fare, og prøvede at forhindre dem i at spise forskellige ting, såsom jord eller sten, som de ofte prøvede at putte i munden.

Det er et under, at nogle pillerortut, især mænd, ikke sårede deres fæller, da de var slemme til at fa fat i knive. Deroppe så jeg så mange pillerortut, men jeg har ikke set nogen såre et andet menneske. Men jeg har dog hørt, at nogle havde stukket nogen med en kniv under anfaldet, men uden varigt men. Jeg hørte også, at en mand under et anfald skulle have stukket sin far, så denne døde. Sønnen skulle have det elendigt, da han kom til sig selv.

Kort efterskrift

Knud Rasmussens nøgterne udvalg af personer med denne polarkuller er egentlig ganske speciel. Det er eksempler fra en isoleret

gruppe. Han omtalte ved sine eksempler, at det drejer sig om personlighedsændring; som fx også rummer en evne til at klare polarkulden. Det er muligt, at det viser nogle af menneskets skjulte egenskaber, som kun kom frem under visse betingelser. Disse aner man, når han omtaler, at personerne har været ud for en voldsom oplevelse, som voldsom frygt. Selv om jeg aldrig har hørt, at danske eller vestgrønlandere led af denne specielle trance, har jeg på fornemmelsen af, at mennesket egentlig har kodede evner, der kunne afkodes ved - måske - kulturbetingede omstændigheder. Det er en side, vi vist nok mangler i vor opfattelse af mennesket. Det er også interessant, at de efter en sådan 'præstation' virkede helt udmattede, og at det kunne ses, at anfaldet var på vej. Noget tyder på, at vores normalitet også er en beskyttelse mod lidt for specielle egenskaber. Knud Rasmussen antyder også indirekte, at det ikke var mangelsygd.

Erasmiana

Hvad tænkte man egentlig om Knud Rasmussen i Grønland efter hans død, hvor en ny generation voksede op med nye udfordringer. En del af svaret kan man finde i fiskeren og fangeren, Thomas Frederiksens, vidunderlige biografi "Grønlandske Dagbogsblade". I 1962 kom Thomas Frederiksen på et ophold på Knud Rasmussens Højskole i Sisimiut. I dagbogen skriver han om Knud: "Knud Rasmussen var af grønlandsk og dansk afstamning. Hans legemsbygning og sjæl var grønlandsk. Han ligesom opmuntrer os til at stræbe efter mål ligesom han". Blandt højskolens mange flotte malerier findes også et

portræt af Knud Rasmussen malet af Thomas Frederiksen. Ligesom der i dagbogen er 4 tegninger af Knud Rasmussen. På dette portræt har Thomas Frederiksen afbildet Knud Rasmussen med tydelige grønlandske ansigtstræk.

Knud Rasmussen statue pakket ind!

Nordvand A/S er i gang med at grave en ny kloakledning ned langs Kystvejen fra Skovshoved til Bellevue. For at beskytte billedhugger Povl Søndergårds granitstatue af Knud Rasmussen, der er opstillet på Hvidørepynnten, har man opført et plankeværk omkring Knud! I stedet for statuen kan vi nu glæde os over nogle overordentlige flotte malerier som fremstiller Knud Rasmussen i hans rette arktiske omgivelser. Gentofte kommune forventer, at arbejdet med

Tilblivelse og brug af mine Knud Rasmussen-portrætter

Naja Abelsen

KNUD RASMUSSEN SELSKABET

Bestyrelse:

FORMAND

CLAUS ORESKOV

39461114 • INFO@INFONOR.DK

NÆSTFORMAND

BIRTE HAAGEN

45852035 • TINOK.BIRTE@EMAIL.DK

KASSERER

NANCY PEDERSEN

40307409 • NANCYPEDERSEN@LIVE.DK

SEKRETÆR

LISE STAMPE RASMUSSEN

49135067 • LISE.STAMPE@GMAIL.COM

BESTYRELSESMEDLEM

HANS CHR. HEICKENDORF

55985856 • HEICKENDORF@WEBSPEED.DK

SUPPLEANT

ANJA HYNNE NIELSEN

29321971 • anja@hynne.name

SUPPLEANT

KNUD MICHELSEN

39627781 • knud@michelsen.mail.dk

Redaktionen af »Slædesporet«
– udgøres af bestyrelsen med
Claus Oreskov
som ansvarshavende redaktør.

Alle henvendelser vedr. udgivelsen
bedes rettet til redaktøren

INFO@INFONOR.DK

ISSN 1603-9246

KONTIGENT

ENKELTPERSONER....150,-

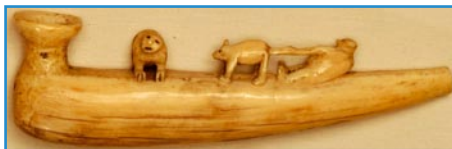
SAMBOENDE.....250,-

BANKKONTO

7670 2843782

WWW.KRH.DK

Kilaasi's Polar Fortællinger

Tjukterne på Sibiriens yderste landtange, Tjukotka, var berømte piberygere, er det måske endnu. Besøgende i forrige århundrede kunne berette om småbørn, der fik et sug på piben og om, hvordan alle børn som voksne tyggede tobak. Harald U. Sverdrup, der opholdt sig et år blandt rendyr-tjukterne, fortæller, at han på den tur kun mødte en ikke ryger af alle de børn og voksne han traf. Tjukterne lavede selv deres piber, nogle var små og helt af metal og mindede om opiums piber. Andre var af træ med forsiringer af tin eller bly. Disse piber kunne være kolossale og vejede nemt op til to kilo. De blev båret over skulderen i en dertil indrettet pose af garvet rendyrskind. Inden en tjukter stoppede piben kom han gerne lidt rendyrhår i bunden af pibehovedet. Først derefter kommer tobakken. Nogle foretrak den russiske stærke tobak og andre foretrak den mildere amerikanske. Uanset hvilken tobak man fortrak var et kolossalt hosteanfald ved de første sug på piben et succes kriterie. Tjukternes piber nåede langt omkring også på den anden side af Bering strædet blandt inuit var de eftertragtede.

De to billeder viser eksempler på tjuktiske piber